

Яценко Т. О.

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,

головний науковий співробітник

відділу навчання української мови та літератури

Інститут педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

РОЗВИТОК КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

СТАРШИХ КЛАСІВ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

В умовах модернізації шкільної літературної освіти посилюється тенденція щодо реалізації культурологічного підходу до навчання української літератури. У контексті сучасних освітніх завдань науковими співробітниками відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України створено та експериментально перевірено методику розвитку культурної компетентності учнів 10-11 класів у процесі навчання української літератури. У ході її реалізації в закладах загальної середньої освіти Київської, Львівської, Сумської областей засвідчено якісну динаміку розуміння учнями української літератури як невід'ємної частини світової культури, її специфіки як мистецтва слова, підтверджено доцільність розгляду літературного твору як тексту культури, його осмислення у культурно-мистецькому контексті та усвідомлення соціокультурної значущості. Результати апробації методики підтвердили, що одним із ефективних чинників формування культурної компетентності школярів є дидактико-методичний потенціал підручників української літератури (рівень стандарту) для 10 і 11 класу (автори – А. Фасоля, Т. Яценко та ін.) (грифи «Рекомендовано МОН України», 2018, 2019) [1; 2].

У чинних підручниках запропоновано вивчення літературного твору як тексту культури, що здійснюється шляхом прочитання смислів, образів, символів тексту, через які відбувається діалог з автором твору, осягнення картини його художнього світу. У процесі такого діалогу учень осмислює цінності культури конкретного історичного періоду та певного історичного типу свідомості, які відображає автор твору.

Кожен тематичний блок навчальних книг (відповідно до тематично-хронологічного принципу вивчення української літератури в 10 і 11 класах) розпочинається коротким оглядом розвитку української літератури певного історичного періоду в контексті тенденцій національної культури означеного часу. На прикладі життя і творчості досліджуються взаємовпливи художньої літератури, музики, театру та інших видів мистецтва.

У рубриці «Культурно-мистецький контекст» оптимально подано навчальні матеріали, що репрезентують адаптовані до сприйняття учнями 10 і 11 класів надбань світової та вітчизняної культури. Сучасна, пізнавальна та доступна для учнів цієї вікової групи інформація про українське мистецтво (репродукції творів живопису, фото скульптурних, архітектурних пам'яток, ідейно-естетичний аналіз картин, музичних творів тощо) сприяє глибокому осмисленню ідейно-художнього змісту літературного твору, вдосконаленню вмінь учнів проводити мистецькі паралелі у процесі його аналізу та інтерпретації, формуванню розуміння української літератури як невід'ємного складника світового мистецтва. Так, вивчаючи у 10 класі творчість В. Стефаника, учні ознайомлюються із явищем експресіонізму в світовому мистецтві, мають можливість прослідкувати його характерні ознаки на прикладі живопису В. Ван Гога, Е. Мунка, П. Сезанна, П. Гогена, А. Матісса, В. Кандинського. Після прочитання новели «Камінний хрест» учням пропонується завдання на виявлення міжмистецьких паралелей між експресіоністичними творами українського письменника В. Стефаника та норвезького художника Е. Мунка.

У процесі вивчення творчості поета-символіста М. Вороного матеріал рубрики «Культурно-мистецький контекст» збагатить школярів інформацією про українських художників-символістів М. Жука, М. Бурачека, А. Петрицького, О. Новаківського та литовського художника М. Чюрльоніса, допоможе осмислити характерні ознаки символістського живопису.

У підручнику передбачено завдання культурологічного характеру, що орієнтують учнів на творчо-пошукову діяльність. Наприклад, рекомендується у

парі чи групі підготувати опис однієї з картин українських художників М. Пимоненка «Вечоріє», «Жнива в Україні», В. Орловського «Затишшя», «Український краєвид» у контексті естетики реалізму; знайти інформацію про використання творчості І. Франка у сучасному мистецтві (музика, графіка, театр) та написати свої коментарі; дібрати аудіозапис композицій Л. ван Бетховена для музичного супроводу виразного читання вибраних епізодів із новели В. Стефаніка «Кам'яний хрест» тощо.

У рубриці «Ваші читацькі проекти» учням запропоновано аналітичні завдання частково-пошукового та проблемного характеру, виконання яких передбачає застосування здобутого досвіду навчальної діяльності та сприяє розвитку культурної компетентності десятикласників. Наприклад, «Підготуйте й обговоріть у групах повідомлення про митців-символістів, представників різних видів мистецтва»; «Схарактеризуйте київський період творчості художника-символіста М. Врубеля. Підготуйте слайд-шоу «Фрески Володимирського собору»; «Підготуйтеся до дебатів: «М. Вороний – наслідувач символістських традицій французьких поетів чи самобутній український митець-модерніст?»

Отже, зміст і структура підручника «Українська література: рівень стандарту. 10 клас» (автори – А. Фасоля, Т. Яценко та інші) засвідчують послідовну реалізацію культурологічного підходу в шкільному навчанні української літератури.

Чинний підручник «Українська література. 11 клас (рівень стандарту)» (автори – А. Фасоля, Т. Яценко та інші), за яким навчаються учні в 2019–2020 навчальному році також має виразну культурологічну спрямованість. Розглядаючи у підручнику українську літературу і мистецтво ХХ – початку ХХІ ст. як форму синхронного буття й спілкування людей цієї історико-культурної доби, його автори пропонують навчальний матеріал, що орієнтує учнів і вчителя на організацію різних форм діалогу, одним із яких є діалог культур.

Кожен тематичний блок навчальної книги (відповідно до тематично-хронологічного принципу вивчення української літератури в 10–11 класах) розпочинається коротким оглядом про розвиток української літератури певного історичного періоду в контексті тенденцій світової та національної культури означеного часу. Наприклад, під час опрацювання навчальних тем «Розстріляне відродження» та «Літературний авангард», що презентують розгляд української літератури 20-х рр. ХХ ст., подано цікаву, пізнавальну інформацію про стильове розмаїття українського мистецтва цієї історико-культурної доби. Зокрема, подано інформацію про творчість українських художників-модерністів М. Бурачека, О. Богомазова, М. Бойчука, Д. Бурлюка, К. Малевича, А. Малевича, М. Жука, О. Екстера, В. і Ф. Кричевських, що була позначена впливом новітніх малярських тенденцій, а також про українських композиторів-модерністів Б. Лятошинського, М. Вериківського, про особливості розвитку українського модерного театру і кіномистецтва (Леся Курбас, О. Довженко). Безперечно, такий навчальний матеріал культурологічного характеру сприятиме збагаченню учнів знаннями про національні культурні явища 20-х рр. ХХ ст. і поглибленню їхніх умінь зіставляти специфіку вияву авангардних тенденцій у різних видах мистецтва.

Реалізацію принципу діалогу мистецтв забезпечує методичний апарат до рубрики «Культурно-мистецький контекст», що включає запитання і завдання репродуктивного та творчого характеру, передбачає апелювання до рівня культурного і читацького досвіду старшокласників, а також удосконалення їхніх умінь самостійної діяльності. Наприклад, «Стисло схарактеризуйте розвиток українського мистецтва 1920-х рр. Назвіть його видатних представників. Твори яких українських митців цього періоду ви знаєте, а з творчістю котрих хотіли б ознайомитися?»; «Перегляньте репродукції картин українських художників-авангардистів. Творчість кого з них вам найбільше імпонує? Чому? Підготуйте віртуальну екскурсію «У мистецькій галереї українських художників перших десятиліть ХХ ст.».

Розвитку культурної компетентності учнів 11 класу сприяють завдання пізнавально-пошукового характеру, презентовані в рубриці «Ваші читацькі проекти». Так, у процесі вивчення творчості поета Є. Плужника, твори якого сповнені елегантними мотивами, учням запропоновано підготувати відеоекскурсію «Осінь у картинах українських художників перших десятиріч ХХ ст.», а для поетичного супроводу презентації картин рекомендовано укласти добірку лірики Є. Плужника, В. Свідзинського та інших українських поетів цього періоду, присвячених відтворенню краси осінньої природи.

Розвитку культурної компетентності учнів 11 класу також сприяють завдання пізнавально-пошукового характеру, презентовані в рубриці «Ваші читацькі проекти». Так, у процесі вивчення творчості О. Довженка учням рекомендується переглянути його фільми «Звенигора», «Земля», «Іван», «Зачарована Десна» й підготувати мультимедійний проект «Олександр Довженко – класик світового кіно».

Отже, сучасні підручники української літератури для учнів 10 і 11 класів, в основу яких покладено експериментально апробовану методику навчання української літератури на засадах культурологічного підходу, сприятимуть розвитку культурної компетентності старшокласників, формуванню духовно розвиненої особистості з високим рівнем загальної культури, повагою до національних і світових культурних надбань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко та ін. Київ : Пед. думка, 2018. 190 с.
2. Українська література (рівень стандарту): підручн. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / Фасоля А. М., Яценко Т. О., Уліщенко В. В. та ін. Київ : УОБЦ «Оріон», 2019. 240 с.